

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

مشروح مذاکرات شورای فقهی

بانک مرکزی

یکصد و سومین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۳/۱۶

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

تابستان ۱۴۰۳

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸

تلفن: ۳۹۹۵۱ (۹۸۲۱+)

وب سایت: www.cbi.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره گزارش: ۱۴۰۳۰۴/۹۶/۱۰۳/۱	شناسه گزارش
<p>عنوان گزارش: مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی * یکصد و سومین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۳/۱۶</p> <p>واژگان کلیدی: شورای فقهی، مشروح مذاکرات، قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی.</p> <p>تاریخ انتشار گزارش: تابستان ۱۴۰۳</p>	

* بر اساس بند «ر» ماده (۱۸) قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف است مشروح مذاکرات و مصوبات شورای فقهی را بر پایگاه اطلاع‌رسانی خود قرار دهد و برای عموم منتشر نماید. بر این اساس، اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی اقدام به تهیه و تدوین این گزارش نموده است. لازم به ذکر است مصوبات شورای فقهی پس از ابلاغ توسط بانک مرکزی اجرایی می‌گردد.

استفاده از مطالب این سند با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست مطالب

- اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط) ۴
- مشروح مذاکرات مرتبط با دستور اول: بررسی پیشنهاد ارائه شده توسط ناظر شرعی بانک
پارسیان در خصوص وجه التزام تأخیر تأدیه در تسهیلات خرید دین ۵
- مشروح مذاکرات مرتبط با دستور دوم: جمع‌بندی نهایی در رابطه با سند راهبردی بانکداری
اسلامی ۹

اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مربوطه)^۱

۱. آیت الله غلامرضا مصباحی مقدم (ریاست شورای فقهی)
۲. آیت الله محمد سعید واعظی (عضو شورای فقهی)
۳. آیت الله حسن آقا نظری (عضو شورای فقهی)
۴. آیت الله علیرضا اسلامیان (عضو شورای فقهی)
۵. حجت الاسلام والمسلمین مجید رضایی (نایب رییس شورای فقهی)
۶. آقای دکتر عباس عرب‌مازار (مشاور رئیس کل بانک مرکزی)
۷. آقای دکتر حسین میثمی (دبیر شورای فقهی و مدیر اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی بانک مرکزی)
۸. آقای مهدی کاظمیان (معاون اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۹. خانم زهرا نظری (رئیس گروه اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۰. خانم دکتر راضیه آهنگر (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۱. آقای محمدحسین شمشیری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۲. آقای احمد فرمانی (محقق اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۳. آقای علی معروف‌خانی (رئیس گروه اداره مطالعات و مقررات بانکی)
۱۴. آقای محمدحسین منصوری (کارشناس اداره مطالعات و مقررات بانکی)
۱۵. آقای مجید رجبی (کارشناس اداره روابط عمومی)

---

^۱ از اعضای محترم شورای فقهی بانک مرکزی آقایان دکتر ابوالحسنی، دکتر محمدپور، دکتر افشار، دکتر فهیمی و دکتر خورسندیان در این جلسه حضور نداشتند.

مشروح مذاکرات مرتبط با دستور اول:

بررسی پیشنهاد ارائه شده توسط ناظر شرعی بانک پارسیان در خصوص وجه التزام تأخیر تأدیه دین

در تسهیلات خرید دین

تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید.

مصباحی مقدم: برای این جلسه دو دستور داریم.

میثمی: دستور اول، گزارشی است که ناظر شرعی بانک پارسیان تدوین کرده است. بانک پارسیان در طول یک سال اخیر تلاش خوبی در حوزه نظارت شرعی داشته است. نشست اخیر ناظرین شرعی نیز به تازگی در این بانک برگزار گردیده است. در داخل این بانک کارگروهی تشکیل شده و بعضی جلسات حجت الاسلام والمسلمین رضایی نیز دعوت می‌شوند همچنین، از دفتر مقام معظم رهبری، آقای عزیزی حضور دارند. جلساتی در این بانک در رابطه با بحث وجه التزام تأخیر تأدیه دین برگزار شد و برداشت ما این است که راهکار عنوان شده بحث فقهی داشته و نیاز به تصمیم‌گیری در شورای فقهی دارد.

دو نوع وجه التزام داریم، یک وجه التزام عدم ایفای تعهد که این در منابع فقهی آمده و تقریباً اختلاف نظر کمی در رابطه با آن وجود دارد، کسی که وعده انجام عملی در فضای غیر مالی را به عهده می‌گیرد و آن را انجام نمی‌دهد می‌تواند به وجه التزام متعهد شود؛ در اینجا وجه التزام به معنای وجه پایبندی است. در عین حال اشکال فقهی این مورد بسیار اندک است و مشهور فقها بر اساس بررسی به عمل آمده آن را تایید کرده‌اند. وقتی که موضوع دین مطرح می‌شود، وجه التزام تأخیر تأدیه دین را داریم، اینجا به بحث ربا می‌رسیم؛ ربا در دین یا ربای جاهلی یا قرآنی که همه آنها به معنی افزایش بدهی در مقابل زمان است، را تقریباً همه فقها دارای ایراد دانستند. وجه التزامی که ناشی از تأخیر تأدیه دین باشد، محل بحث است. علمای اهل سنت خیلی واضح بر این موضوع نظر دارند، اساساً این را نمی‌پذیرند و در کشورهای اسلامی، بانک‌های اسلامی اصلاً وجه التزام به این مفهوم دریافت نمی‌کنند.

وجهی به عنوان «التبرع بالعمل الخیر» در قرارداد ذکر و از مشتری دریافت می‌شود و این وجه مستقیماً به فعالیت‌های خیریه اختصاص پیدا می‌کند؛ مثلاً بانک میزان پاکستان با یک نهاد خیریه ارتباط دارد، اگر پولی که از مشتری می‌گیرم و می‌دانم شبیه دارد و اگر در استخر بانک بریزیم کل استخر شبیه‌ناک می‌شود؛ آن را داخل حساب جدا می‌کنم و به عمل خیر اختصاص می‌دهم. مثلاً کار خیلی جالبی که در پاکستان انجام می‌شود، آن است که روز اول ماه مبارک رمضان از همه حساب‌های سرمایه‌گذاری درصدی به عنوان زکات کسر می‌شود و بلافاصله از طریق خیریه‌ها توزیع می‌گردد؛ اگر کسی بعداً آمد و عنوان کرد زکاتم را قبلاً داده‌ام، می‌تواند پس از تکمیل فرم پولش را پس بگیرد.

در اهل سنت هم همگی روی این موضوع توافق دارند و بیان می‌دارند که ما نسبت به وجه التزام به این مفهوم ابهام داریم و باید برایش راهکار در نظر گرفته شود یا نمی‌توانیم بپذیریم. لذا، وجه التزام تأخیر تأدیه دین موضوع پر مناقشه‌ای است. شورای نگهبان نیز بر اساس نامه‌ای که در این رابطه دارد، این راهکار را پذیرفته، اما برخی از مراجع عظام تقلید بر

اصل راهکار انتقاد دارند، برخی دیگر نیز بر شیوه اجرایش انتقاد دارند و می‌گویند ماهیت فرصت پیدا می‌کند، نه ماهیت بازدارنده؛ به هر حال این موضوع یکی از مسائل حل نشده است.

خوب روی این موضوع بنیادی جلساتی در بانک پارسیان برگزار شده که حاج آقا رضایی گزارش آن را ارائه می‌کنند، متنی که جمع‌بندی شده به این صورت است که من خدمتتان قرائت می‌کنم. «با توجه به حکم و جوب تحویل ثمن از طرف مشتری و تحویل مثنی از طرف خریدار، خریدار دین می‌تواند، در ضمن خرید شرط کند در صورت تاخیر در تحویل دین، فروشنده و نه بدهکار به هر طور توافق کنند مبلغی را پرداخت کنند و این مبلغ اضافه چون در مقابل تاخیر در انجام عمل تحویل می‌باشد و نه بدهی، بلا اشکال است».

این خلاصه بحث است؛ البته عبارت را خیلی خلاصه و مجمل نگارش کردند، حالا حاج آقا یک توضیحی بدهند که منظور چه هست.

مصباحی مقدم: سوالم این است که این مسئله مگر ارجاع شده بوده که اینها بحث کنند؟

میثمی: خودشان این چالش را در بانک شناسایی کردند و به عنوان یک معضل، روی آن بحث کردند.

مصباحی مقدم: به نظر می‌آید وقتی شورای نگهبان تایید کرده، منتشر شده، بر این مبنا بانک‌ها عمل می‌کنند، اصل مسئله را نباید ما بگوییم؛ آقا هم نظر شورا را قبول کرد. بسیار خوب، مبنا این است و زمان حضرت امام (ره) نیز ایشان شخصا به شورای نگهبان ارجاع دادند.

آیت الله صافی گلپایگانی بر اساس اینکه شورای نگهبان مسئول شده بود، این طرح را با مرحوم آیت الله گلپایگانی در میان گذاشتند، آیت الله گلپایگانی هم قبول و در شورا مطرح کردند و شورا تصویب کرد. بنابراین، حالا ما چه کاره‌ایم که بگوییم بله یا نه؟! یک وقت هست که نسبت به عملکرد مناقشه داریم، آن مناقشه را بیایید مطرح کنید و بگویید این شیوه که دارد انجام می‌شود و مطابق با نظر شورای نگهبان نیست.

خدا رحمت کند آقای صافی را، ایشان فرمودند: به شکلی که دارد عمل می‌شود، این همان ربای جاهلی است که می‌گویند مدت را اضافه می‌کنیم، مبلغ را هم اضافه کنید.

ما برای یک بار قبول کردیم که این عمل انجام گیرد، نه تکرار شود. پس اگر، به همین شکل عمل می‌شود، فبها، بسیار خوب. اگر عمل نمی‌شود، بگویید مناقشه وجود دارد و چه کار باید کنند که جلوی مناقشه گرفته شود؟

رضایی: بانک پارسیان وقتی که مباحثی جهت طرح وجود دارد، دعوت می‌کنند. کارهایی که در خود آن بانک شده را عرض می‌کنم. قرار بر این است که آقای دکتر میثمی مطالبی را که ممکن است در موضوع وجه التزام به جمع‌بندی برسند را مورد بررسی قرار داده و پس از تأیید شورای فقهی به عنوان یک راهکار به مجلس شورای اسلامی اعلام شود.

مصباحی مقدم: یعنی برای قانون‌گذار دلیلی برای وضعیت موجود پیشنهاد می‌کنند؟

رضایی: احسن این موارد تجمیع شود و به آن مجموعه برود.

مصباحی مقدم: این عیبی ندارد.

رضایی: ما از نظر اجرایی نباید به هیچ وجه تا زمانی که قانون جدید نیامده است شیوه اجرا بر هم بزنیم. زیرا، اگر بر هم بخورد، هرج و مرج پیش می‌آید و این اصلاً صحیح نیست. یکی می‌گوید شرعی است، یکی می‌گوید شرعی نیست. ما

وظیفه داریم که از آنچه شورای نگهبان تایید کرده، حمایت کنیم تا خوب اجرا شود و اگر خدای نکرده بد اجرا شود این موضوع دیگری است. اما، در مورد این امر اگر فکر می‌کنید خوب است، اجرا را ادامه دهیم. اگر نه، به نظر من این پیشنهاد در پیشنهاداتی که برای مجلس ارسال می‌شود، مطرح شود. نه اینکه به عنوان مصوبه اینجا طرح شود.

مصباحی مقدم: آفرین همینطور است.

رضایی: این پیشنهادها جمع و در کارگروه قم درباره‌اش بحث شود. جمع‌بندی آنها به این صورت است که در خرید دین مثلاً عزیزی بنگاه و مجموعه‌ای دارد، از افراد مختلف طلب و چک دارد، می‌خواهد از بانک تسهیلات بگیرد؛ در واقع چک و طلب‌های خودش را نزد بانک تنزیل می‌کند، اگر سر موعد پرداخت نشد، بانک هم ضرر می‌کند. مثلاً بانک ابتدای دی ماه پول را گرفته و به این فرد داده است، اگر ابتدای دی ماه بدهکار اولیه پول را پس ندهد، بانک مشکل پیدا می‌کند. بانک با بدهکار اولیه که صاحب چک اصلی است، کاری ندارد. به عنوان مثال آقای میثمی چک دارد و آن را به من داده، بنده نزد بانک حضرتعالی تنزیلش می‌کنم، شما این چک را می‌خواهید، بانک می‌گوید آقای رضایی که چک آقای میثمی نزد شماست، آقای میثمی قرار شده است یک میلیارد بدهد، این یک میلیارد الان شده ۹۰۰ میلیون، مبلغ را به شما پرداخت کردیم و رفتید، ایشان باید یک میلیارد را پس بدهد، اگر نیامد به شما پس بدهد به شما، چه کار می‌کنید؟ درست است، چون بانک از ایشان خریده است، پس ایشان به بانک بدهکار است و باید بدهی را پس بدهد. اما، کی (چه زمانی) می‌آید؟ آیا جریمه را می‌پذیرد؟ در واقع من حقیر که فروشنده این دین هستم، به بانک می‌گویم: بانک با خیال راحت این چک‌ها را تنزیل کن و سر موعد آقای میثمی می‌آید، به شما پس می‌دهد. اگر احیاناً شرایطی پیش آمد که ایشان پس نداد، من می‌آیم و این کار را انجام می‌دهم. در واقع من می‌آیم و جریمه شما را می‌دهم. بنابراین بدهی که آقای میثمی هیچ تغییری نمی‌کند بلکه به یک نفر دیگر که شخص ثالث است، فروختم، پول را گرفتم و این جریمه‌ای که هست را متحمل می‌شوم. بنابراین، جریمه تاخیر یعنی من به خاطر اینکه این کار صورت نمی‌گیرد، حاضرم پولی بدهم و خسارتی را که در واقع بانک متحمل شده، به او بپردازم. بدهکار خودش چیزی اضافه نمی‌کند تا احیاناً این شبهه پیش بیاید که بدهی به خاطر گذشت زمان و عدم پرداخت، مازاد پیدا کرده است؛

مصباحی مقدم: اساتید اینجا تشریف دارند، بفرمایند اشکال دارد یا نه.

اسلامیان: به نوعی ضامن می‌شود.

رضایی: در واقع یک مدل ضمانت است که این خسارت را متحمل می‌شود.

اسلامیان: این خلاصه است. حتماً باید در تفصیلهای بیاید. اگر جناب آقای میثمی چکی را به شما بدهکار هستند و می‌خواهید به بانک بفروشید، طبیعتاً وکیل می‌شوید.

رضایی: فقط جریمه آنها را من می‌خواهم اضافه کنم وگرنه پول را یا امروز یا فردا یا پس فردا باید بدهد، ممکن است ضامن هم باشد که باید یک نفر مبلغ را بدهد.

اسلامیان: آن جریمه را هم طبق التزامی که دارد، باید پرداخت گردد.

رضایی: بله، احسن ملتزم می‌شود که این جریمه را من حاضرم بپردازم.

مصباحی مقدم: به نظر می‌رسد که نفس کار مشکل نداشته باشد.

اسلامیان: در واقع بیع دین، همان خرید دین می‌شود. دو معامله یکی توکیل و یکی اقتراض، هم توکیل در آن هست، هم اقتراض، بله راه صحیح آن در بیع دین همین است، هم وکالت می‌گیرد که دین را به بانک بفروشد و یکی هم پولی که از بانک می‌گیرد، مال آقای میثمی است و شما می‌خواهید آن را بردارید. اینجا عقد اقتراضی هم باید باشد.

اسلامیان: در صورت اول که امام ترسیم می‌کنند، همین است. خرید دین هم در همان جا بحث شده است. **مصباحی مقدم:** به نظر می‌آید این موضوع دستور کار ما نباید باشد، مانعی ندارد، برود در کارگروه قم چکش کاری شود بعد برای مجلس ارسال شود.

واعظی: به نظر اینجانب موضوع مطرح شده متفاوت از دیدگاه شورای نگهبان در بحث وجه التزام می‌باشد، باید به این تفاوت توجه شود.

مصباحی مقدم: ما هم اشکال نگرفتیم، گفتیم که برود در کارگروه قم و یک مقدار بیشتر بررسی شود.

واعظی: من می‌گویم، نیاز است برود آنجا از اول مطرح شود که این را ربطش دادید به آن وجه التزامی که شورای نگهبان و مرحوم امام گفته است؛ آن اصلاً یک چیز دیگری است.

مصباحی مقدم: این یک پیشنهاد است و باید به قانون تبدیل شود، برای اینکه تبدیل به قانون شود باید در کارگروه قم یک مقدار بررسی شود و بعد برای مجلس بفرستیم و بگوییم کمیسیون اقتصادی به عنوان جایگزین استفاده کند. **رضایی:** حاج آقای واعظی عزیز حداقل برای خریدار دین در بانک به راحتی می‌شود از این نوع وجه التزام استفاده کرد؛ بدون اینکه آن مشکلات که حضرتعالی هم فرمودید، داشته باشد.

نظری: یک بحث غیر فقهی دارم مربوط به ساختار وضعیت فعلی بانکداری در ایران و در شرایط تورمی فردی که قرض الحسنه دریافت کرده، ترجیح می‌دهد آن را بازپرداخت نکند و در مقابل وجه التزام بپردازد. حالا می‌تواند نام آن را چیز دیگری غیر از وجه التزام نیز گذاشت و نتیجه این است که عملیات بانکداری منحصر می‌شود به کسانی که تسهیلات گرفته‌اند و ترجیح می‌دهند که این وجه التزام یا جریمه را بپردازند.

بحث من این است که من دین را می‌فروشم و بعد خودم ضمانت می‌کنم که اگر فرد در پرداخت تاخیر کرد، من بابت تاخیرش جریمه پرداخت کنم یا ضمانت می‌کنم که بابت تاخیر جریمه دهم. ببینید، چیزی را که شرع نمی‌خواهد این است که تاخیر دین و تاخیر زمانی، نباید چیزی پرداخت شود، حالا وجه را می‌خواهد بدهکار بدهد، یا فروشنده، می‌خواهد ضامن پرداخت کند یا هر کس دیگری، بابت تمديد زمان نباید پول بدهد.

واعظی: دلیلی دارید بر اینکه همچنین چیزی را شارع می‌خواهد؟

نظری: بله، ما بحثی که در فقه داریم این است که بابت تاخیر دین، نمی‌توانید پول بگیرید؛ بابت تمديد زمان نمی‌توانید پول بگیرید. از مدیون، نمی‌توانید پول بگیرید، از کسی که به حساب مدیون است، نمی‌توانید پول بگیرید.

اسلامیان: حاج آقای نظری الان در این جلسه ظاهراً مبناً فتوای رهبری است و نظرات اعضای محترم نیست؛ چند شب پیش، بنده از مسئولین استفتاء نظر رهبری را هم پرسیدم؛ فرمودند، آنچه که شورای نگهبان تایید کرده، مورد قبول آقا است، ما الان بحثی در این که دلیل آن فرمایش چه است، نمی‌کنیم. مردم هم مقلد ما نیستند.

مشروح مذاکرات مرتبط با دستور دوم:

جمع‌بندی نهایی در رابطه با سند راهبردی بانکداری اسلامی

مصباحی مقدم: بسیار خوب، وارد دستور بعدی شویم.

میثمی: دستور بعدی بحث نسخه اصلاح شده «سند راهبردی بانکداری اسلامی» است، از حدود یک سال پیش تلاشی را در مجموعه دبیرخانه با چشم‌اندازی به اسم برنامه عملیاتی بانکداری اسلامی، را شروع کردیم. کشورهای اسلامی مثل مالزی، اندونزی و پاکستان هم، چنین سند بالا دستی دارند و به آن عمل می‌کنند؛ مثلاً در جایی مثل بانک نگارای مالزی، خانم اختر عزیز که سال‌ها و بیش از یک دهه رئیس این بانک بودند، در شروع کارشان برنامه راهبردی برای ارتقای بانکداری اسلامی را در این کشور طراحی کردند، تحت عنوان **strategic plan** یا نقشه راهبردی، که منجر به تحول در بانکداری اسلامی مالزی شد و گزارش‌های بین‌المللی این موضوع را تایید می‌کند، در این رابطه کار اولیه‌ای سال ۱۳۹۵ در پژوهشکده پولی و بانکی انجام شده بود که آن زمان منتج به خروجی نشد. حدود یک سال قبل، مجدداً در دبیرخانه روی آن کار کردیم، به‌روزرسانی و تکمیل شد، انجام دادند و این کار جمع‌بندی شد که آن را خدمتتان ارائه می‌کنیم، همزمان تحولی اتفاق افتاد و در قانون بانک مرکزی تدوین برنامه‌های راهبردی در حوزه بانکداری اسلامی جزء وظایف بانک مرکزی مطرح شد که مکمل این موضوع است. خوب همینطور که می‌بینید بند «۱۰» از ماده (۴) قانون بانک مرکزی بیان می‌کند:

«تکمیل و به‌روزرسانی الگوی عملیاتی بانکداری اسلامی با استفاده از مراکز علمی، حوزوی و دانشگاهی و تهیه پیش نویس لوایح لازم در این زمینه». این سند راهبردی مصداقی از الگوی عملیاتی بانکداری اسلامی است؛ لذا، ما آن را پیگیری کردیم. یک بار این موضوع در ۱۴۰۲/۰۱/۳۰ در شورای فقهی مطرح شد. مصوبه مطروحه شورای فقهی، ضرورت تدوین سند راهبردی بانکداری اسلامی را تایید کرد و حوزه قائم مقام نیز مسئول پیگیری آن شد؛ در ادامه ما از طرف آقای دکتر ابوالحسنی نامه‌ای خطاب به بانک‌ها، صاحب‌نظران بانکداری اسلامی ارسال کردیم تا نظراتشان را ارسال کنند. (۹۱) مورد بازخورد دریافت کردیم و تمام نظرات، مورد به مورد در سند اصلاح شده و نسخه اصلاح شده سند نیز خدمت همه فقها و اعضای محترم ارسال شد، از شبکه بانکی عمده بانک‌های دولتی و خصوصی ادارات بانک مرکزی حوزه نظارت، حقوقی و مشاور رییس کل اعلام نظر کردیم، آقای دکتر عرب مازار سه مرتبه به ما کامنت‌های خیلی خوبی دادند و از همین‌جا از ایشان تشکر می‌کنم. خبرگان دانشگاهی و حوزوی، افراد متعددی از خود اعضای شورا و دبیرخانه، اعضای کارگروه قم ما، کارگروه اهل سنت و عزیزان ناظر شرعی همگی در این کار نقش داشتند و به ما کمک کردند.

سیر تطور سند را ملاحظه می‌فرمایید؛ پیش‌نویس اولیه‌ای آماده شد تجربه کشورهای مالزی، اندونزی و پاکستان که هر سه سند راهبردی بانکداری اسلامی دارند و در حال حاضر روی سایت این کشورها وجود دارد، این سند بیان می‌دارد که مثلاً شبکه بانکی و بانک مرکزی مالزی (که بانک نگارا است) یا بانک مرکزی پاکستان برنامه‌اش برای ۴ سال آتی در حوزه بانکداری اسلامی به چه صورت است؟ از چه نقطه‌ای به چه نقطه‌ای قصد دارد برسد؟ که خوشبختانه در قانون جدید بانک مرکزی مطرح شده و این یک فرصت بود. الگویی که به عنوان روش‌شناسی برای تدوین این سند استفاده کردیم، الگوی SWOT است که شامل نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها بوده و در نهایت هم اولویت‌بندی مسائل و استخراج راهبردهای دهگانه و برنامه عملیاتی است، که خدمت شما عرض می‌کنم.

چشم‌اندازی که این سند مطرح می‌کند آن است که این سند در واقع قرائت رسمی بانک مرکزی از بانکداری اسلامی است. وقتی که ما سند داشته باشیم در تغییراتی که اتفاق می‌افتد از جمله تغییرات طبیعی مدیریتی با تغییر دولت‌ها، روی مسیر بانکداری اسلامی کشور تاثیری نمی‌گذارد و ما یک سند داریم و چشم‌انداز پیدا می‌کنیم. برای این موضوع چشم‌اندازی که ما داریم، در چارچوب شرع مقدس اسلام و اصول حرفه‌ای صنعت بانکداری از نظر کمیت، کیفیت، تنوع محصولات و انطباق با شریعت آمده و به عنوان چشم‌انداز مطرح است. مواردی در زیرمجموعه این موضوع مطرح شده مثلاً نظام تامین مالی کارآمد، برخورداری از محیط و ابزارهای سیاست‌گذاری پولی منطبق با شریعت، و موارد دیگری که بنده صرفاً اهم موارد را می‌خوانم، این قسمت چشم‌انداز سند است و اصل سند هم پیش از این خدمت عزیزان ارسال شده است.

در قسمت بعد، موضوع اهداف مطرح شده است، در اهداف سند ما افزایش کمیت محصولات و خدمات منطبق با شریعت را داریم در راستای پاسخگویی به نیازهای ذینفعان، حذف شبهه ربا و سایر شبهات شرعی مطرح در زمینه بانکداری اسلامی، طراحی عقود متنوع با پیچیدگی کم، بحث ایجاد فضای رقابتی بین بانک‌ها در حوزه بانکداری اسلامی، بحث نظارت و تطبیق شرعی، بحث رتبه‌بندی بانک‌ها از منظر انطباق با شریعت، اینها همگی در همین مسیر است، دستیابی به مرجعیت علمی و تجربی در صنعت بانکداری اسلامی بین‌المللی، عزیزانی که با صنعت بانکداری دنیا آشنا هستند، این را می‌دانند که در دهه ۶۰ کشور ما جزء کشورهای پیشرو در حوزه بانکداری اسلامی بود، اما متأسفانه در دو دهه اخیر حضور ما در مجامع بین‌المللی خیلی کم‌رنگ بوده و در بسیاری از این تحولات متأسفانه حضور پررنگی نداریم. همین امر سبب شده که نظام بانکی ما مقداری ناشناخته بماند، در حالی که ما تجربه خیلی بزرگی در سطح کل بانک‌ها داریم. حدود ۳۰ بانک اسلامی کامل با شعب متعدد اسلامی و حدود شاید ۳۰۰ هزار نفر بانکدار مسلمان که در این سیستم کار می‌کنند. همه این تجارب ما را به این نقطه می‌رساند که نیاز به ارتباط و گفت‌وگو سازی وجود دارد و این امر بیشتر مشخص می‌شود.

بحث زیرساخت‌هایی که در حوزه بانکداری اسلامی مطرح است، مثل حسابداری اسلامی، مثل **Core banking** و مواردی از این دست. در نهایت اتفاقی که می‌افتد امور شرعی در سامانه بانک بعضاً لحاظ نمی‌شود یعنی مثلاً فردی که می‌خواهد در بانک تسهیلات بگیرد، در سیستم ثبت می‌شود، به او می‌گویند **Core bank** سود را شناسایی می‌کند و کارمزد را شناسایی می‌کند. اینکه کارمزد را به چه طریقی حساب کند و تمام این موارد در **Core bank** هست. این خیلی مهم است که در **Core bank** این موارد بنشینند.

مثلاً دستورالعمل امهال را شورای فقهی با زحمات خیلی زیاد تصویب کرد و اجرایی شده است. اما این خبر بدی است که شاید چهار یا پنج بانک این دستورالعمل را به طور کامل در سامانه‌های خود اجرا کردند؛ عمده بانک‌ها سامانه برای این موضوع طراحی نکرده‌اند و همان روش‌های قدیم که ربای جاهلی بود (مثلاً جعاله تقسیط) را همچنان اجرا می‌کنند.

مصباحی مقدم: عزیزان ناظر شرعی مستقر در بانک‌ها چه کار می‌کنند؟

میثمی: این هم بحث نرم‌افزار است که بانک‌ها آن را جلو نمی‌برند.

مصباحی مقدم: کار ناظرین این است که این موارد را دنبال کنند در مجموعه پیگیر باشند مطالبه کنند از مدیران و

هیئت مدیره بخواهند.

میثمی: بله، مثلاً یکی دو تا از ناظرین بانکها از هیئت مدیره، پیگیری کرده‌اند. آنها می‌گویند ما برای این باید نرم افزار Core بانکداری متمرکز را آپدیت کنیم و به دلیل تحریم‌ها نمی‌توانیم.

مصباحی مقدم: آن بانک‌هایی که انجام داده‌اند، چه کار کرده‌اند که با این تحریم‌ها شده و تحریم‌ها مانع نشده است.

میثمی: بحث امهال چون گسترده است، تحول اساسی محسوب می‌شود.

مصباحی مقدم: کدام‌یک از بانک‌ها امهال را به صورت سیستمی درآورده‌اند؟

میثمی: مثلاً بانک کشاورزی اجرا کرده و جلو برده است.

مصباحی مقدم: بله الان آن بانک‌هایی که انجام نداده‌اند، از اینها الگو بگیرند، بهترین راه آن است که ناظرین ما پیگیری کنند، از آنها بخواهید در بانکی که هستند، مطالبه کنند. بگویند فلان بانک اجرا کرده، الگو بگیرید، شما هم اجرا کنید و اگر گزارش دادند که مثلاً درست اجرا نمی‌کنند، آن وقت توسط رئیس کل یا قائم مقام پیگیری کنند که این را اجرایی و عملیاتی کنند و اینطور نباشد که به تعویق بیفتد.

میثمی: مسئله بعدی، بحث نظارت و تطبیق شرعی و توسعه آن است. موضوع دیگر استانداردهای بانکداری اسلامی است که از نظر ما موضوع مهمی است.

در اسلاید بعدی بحث روش‌شناسی سند را داریم. برای تدوین این سند، ۹۸ منبع مکتوب، ۲۳ کتاب، ۴۹ مقاله و در مجموع بیش از ۹۸۰۰ صفحه بررسی شده است و بر اساس روش تحقیق معروف SWOT نقاط تحلیلی استخراج شدند که ما نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها را در اسلایدهای بعدی خدمت عزیزان آوردیم. مثلاً اینکه یک قانون اختصاصی در این حوزه داریم؛ این خود، یک فرصت خیلی مهم می‌تواند باشد. همچنین، سرمایه انسانی که داریم. بحث حسابداری اسلامی یکی از نقاط ضعف ما است، تقریباً اکثر کشورهای اسلامی در حوزه حسابداری اسلامی حرکت کردند.

در ادامه عرض کردم فرصت‌ها، تهدیدها را هم آوردیم که من صرف‌نظر می‌کنم. در نهایت خروجی تحت عنوان زنجیره ارزش بانکداری اسلامی استخراج شد که از نظر ما محورهای ده‌گانه‌ای که محورهای تحولی هستند و در ادبیات تدوین سند، به عنوان زنجیره ارزش شناخته می‌شود. محورهای ده‌گانه در اسلاید بعدی آورده شده است. تحول در حوزه قوانین و مقررات را مد نظر قرار دادیم که الحمدالله با اصلاح قانون بانک مرکزی شروع شده و امیدواریم امسال قانون عملیات بانکی بدون ربا هم اصلاح شود. بحث محور فقه بانکی و نیازی که به این موضوع وجود دارد، بحث توسعه نهادها، بانکداری اسلامی بین المللی، حسابداری اسلامی، محصولات و خدمات، بحث تثبیت نظارت و تطبیق شرعی، حاکمیت شرکتی، آموزش، پژوهش، ترویج و گفتمان سازی، بحث پایگاه‌های داده که از نقاط ضعف ما است و برای پژوهش‌های بانکداری اسلامی است، خبرگانی با ما در این سند همکاری داشتند، در نهایت به این ۱۰ محور رسیدیم، اینطور نیست که قابل اصلاح نباشد ولی جمع‌بندی ما تا این لحظه به این صورت است.

برای هر کدام از برنامه‌های عملیاتی در سند با جزئیات موضوع، هدف تعیین کردیم برنامه و زمانبندی، تعیین شد. مثلاً در حوزه فقه بانکی به همین صورت موارد مهم به عنوان مهم‌ترین چالش‌ها استخراج شدند برنامه‌های جزئی برایش تعیین شده و زمانبندی این سند مجموعاً ۴ ساله بوده و با افق فعالیت دولت هم راستا است. بحث توسعه نهادها و بازارهای مالی برنامه‌هایی که مد نظر این تیم خبرگانی بوده را نیز در سند آورده‌ایم. بحث بانکداری اسلامی بین‌المللی اتفاق‌هایی که باید

بیفتد، حضور ایران در AAOIFI و نهادهای فعال در این حوزه که در این زمینه هم تلاش‌هایی در شورای فقهی و دبیرخانه شروع شده، بحث حسابداری اسلامی و گزارشگری مالی اسلامی نیز موضوعات مهمی است.

این جای تأسف است که هنوز استانداردهای AAOIFI به زبان فارسی ترجمه نشده ما ۵ مورد را در دبیرخانه ترجمه و بومی‌سازی کردیم، برای هر کدام تقریباً ۳۰ مورد کامنت تطبیقی با فقه امامیه درج کرده‌ایم که اینها را خدمت فقهایی محترم می‌فرستیم.

عجیب این است که در ارتباط حضوری و آنلاینی که با سازمان AAOIFI داشتیم اعلام کردند حتی به زبان روسی هم این استانداردها را ترجمه کرده‌اند، چون روسیه در حوزه بانکداری اسلامی تلاش‌هایی شروع کرده و درخواست داشته و انجام شده است. ولی متأسفانه تا به این لحظه به زبان فارسی انجام نشده که این هم جای تأسف دارد. در حالی که علاوه بر اینکه ایران یک کشور بزرگ است، چند کشور مسلمان دیگر نیز به زبان فارسی صحبت می‌کنند و نیاز دارند. بحث نظارت شرعی، محور هفتم است و حاکمیت شرکتی، آموزش و پژوهش و پایگاه داده که این موارد را من خلاصه می‌کنم در این اسلاید زمانبندی کلی اجرای سند را داریم و این برنامه به این صورت است.

جمع‌بندی نهایی ما و درخواستی که از شورا داریم، این است که کلیات سند در شورای فقهی تایید شود، یک بار ضرورتش سال گذشته تصویب شد، کلیاتش تصویب شود و در حوزه قائم مقام (آقای دکتر ابوالحسنی) از طریق هیئت عامل یا مسیری که خودشان می‌دانند نهایی کنند و منتشر شود، این بشود سند راهبردی بانک مرکزی، برنامه‌های عملیاتی را می‌توانیم منتشر کنیم، می‌توانیم منتشر نکنیم. در بعضی کشورها برنامه عملیاتی را داخلی استفاده می‌کنند و قسمت اول یعنی چشم‌انداز و اهداف و کلیات می‌آید، اما برنامه عملیاتی که شامل جزئیات است در سایت منتشر نمی‌شود.

پیشنهاد ما این است که به حوزه قائم مقام سپرده شود تا انشاءالله از آن طریق پیگیری شود، خود بانک مرکزی هم برنامه‌ای برای سند راهبردی در حوزه‌های دیگر دارد که سند ما با آن می‌تواند ترکیب شوند و یک سند کلی برای بانک مرکزی را شکل دهند. این کلیت کار بود.

مصباحی مقدم: خیلی ممنون. البته به نظر می‌آید این سند را یک بار ما دیده‌ایم، اگر تغییراتی رخ داده است، یکبار دیگر برای اعضا تکثیر کنید و به ایشان بدهید، مهلتی تعیین نمایید تا مورد به مورد ببینند، بند به بند بخوانند و اگر نظری دارند بگویند و نظر نهایی اشخاص در جلسه مطرح و نهایی شده، مبنا قرار گیرد و بعد برای رییس کل بانک مرکزی و مقامات بانک مرکزی ارسال شود تا این بزرگواران آن را به عنوان سند تحول بانکداری اسلامی در ایران مبنا قرار دهند.

رضایی: می‌خواستم عرض کنم آقای دکتر ابوالحسنی اگر بودند بهتر بود چون اگر می‌خواهیم به آن حوزه منتقل شود به گونه‌ای باشد که ایشان در جلسه باشند.

مصباحی مقدم: حتماً، این جلسه ظاهراً استثناً بود که ایشان نتوانستند حضور پیدا کنند.

رضایی: آقای دکتر میثمی در پایان این کار که فرمودید ۴ ساله هست، می‌خواهید به یک الگوی مشخصی از بانکداری اسلامی برای ایران برسید؟ یا اینکه می‌خواهید فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط ضعف و قوت را بررسی کنید، در بیاورید، اجرایش کنید، و به الگوی خاصی در ذهن مبارک می‌خواهید ترسیم کنید من این را متوجه نشده‌ام!

میثمی: ما با این تیم خبرگانی (که تقریباً بیش از ۱۰۰ نفر از خبرگان بودند) به این نقطه رسیدیم که این الگوی عملیاتی یعنی ۱۰ حوزه تحول، از نظر ما محورهای تحول است. مثلاً حسابداری اسلامی، تثبیت نظارت و تطبیق شرعی، پایگاه‌های داده و نرم‌افزاری. این ۱۰ مورد از نظر ما الگوی عملیاتی بانکداری اسلامی است. بله، آن تحولی که قانونگذار می‌خواهد، از نظر ما در یک افق ۴ ساله اتفاق می‌افتد. این الگو مفهومی آن است که ما از تحلیل به این جا رسیدیم به یک سری خروجی که ۱۰ محور نیاز به تحول دارد، یعنی اصلاح می‌خواهد. مثلاً در حوزه پایگاه داده در این ۶ ماه باید این اتفاق بیافتد اگر این اتفاق‌هایی که ما در صنعت گفتیم، انجام شود، آن تحول مد نظر رخ می‌دهد. این سند در بانکداری اسلامی با خروجی همراه است، اینگونه باید نگاه کنیم.

رضایی: اگر این الگو مثلاً بانک مرکزی یا مجموعه شبکه بانکی انجام بدهند، به فرض از نظر اقتصادی چه آثاری ایجاد می‌کند؟ مثلاً از نظر اقتصادی، از نظر پولی، جریان مالی، بحث‌های مثل کلان و مواردی که اساتید می‌فرمایند، چگونه می‌شود؟ یا اینکه نه، بیشتر جنبه ساختاری دارد؟

میثمی: مهم‌ترین خروجی که ما در این سند می‌بینیم و خبرگان هم روی آن تاکید دارند کاهش ریسک شهرت نظام بانکی و افزایش اعتبار بانک مرکزی است، طوری که واقعاً بتوانیم به عنوان یک تحول به حضور مراجع عظام تقلید، مقام معظم رهبری و عموم مردم آن را عرضه کنیم که مثلاً ما در طول این ۴ سال این اقدامات را انجام داده‌ایم.

مصباحی‌مقدم: بسیار خوب، خیلی ممنون از گزارشتان.

نظری: زحمت کشیدید و از زحمت حضرتعالی تقدیر و تشکر می‌کنم. اما لازم است روی این سند بیشتر کار شود.

مصباحی‌مقدم: آقای نظری من استدعا می‌نمایم جناب آقای میثمی نسخه نهایی را که مدنظر دارند، خدمت شما ارسال و جنابعالی یک مرور جامع و کامل انجام دهید. نقطه نظری که دارید عنوان کنید که چه تغییراتی باید رخ بدهد تا انتظار جنابعالی تامین شود.

نظری: در این خصوص اجازه دهید، در جلسه کارگروه قم مطرح شود. چرا که دوستان دیگر نیز هستند و آنها آشنایی کامل به موضوع دارند.

مصباحی‌مقدم: بسیار خوب، می‌توانید حتی در کارگروه قم هم مطرح کنید تا بررسی شود بعد بیاید اینجا. خیلی ممنون.

میثمی: موضوع بعدی دستور مباحه است که از کارگروه قم آمده است. فقط یک مقدار زمان بر است اگر صلاح می‌دانید بگذاریم برای جلسه بعد.

مصباحی‌مقدم: به نظرم به امروز نمی‌رسد و مذاکرات کفایت می‌کند. امروز الحمدالله دستورمان را کامل توانستیم رسیدگی کنیم.

ختم جلسه با صلواتی بر محمد و آل محمد